

А.М. Макарэвіч (Магілёў, Беларусь)
УА “МДУ імя А. А. Куляшова”
МАГІЛЁЎ – МІНСК – ЛЮБЛІН (ДРАМАТУРГІЧНАЯ ТВОРЧАСЦЬ
СЯРГЕЯ КАВАЛЁВА)

Сяргей Кавалёў – вядомы беларускі вучоны-літаратуразнаўца (доктар філалагічных навук, прафесар)⁶², драматург, п’есы якога шматразова ставіліся не толькі ў Беларусі, а і ва Украіне, у Расіі, Польшчы, Славакіі. Яго праца ў галіне драматургіі была адзначана шматлікімі дыпламамі і ўзнагародамі міжнародных фестываляў і Міністэрства Культуры Рэспублікі Беларусь.

Творчую дзейнасць С. Кавалёва можна прадставіць двума перыядамі: беларускі (магілёўскі, мінскі) і польскі (люблінскі). Пры гэтым адзначым, што мінскі і люблінскі перыяды цесна паяднаны паміж сабой. Нездарма зборнік артыкулаў і рэцэнзій беларускіх і польскіх крытыкаў, падрыхтаваны да

⁶²Некаторыя з навуковых выданняў С. Кавалёва: зборнікі літаратурна-крытычных артыкулаў “Як пакахаць ружу” (1989) і “Партрэт шкла” (1991), навуковыя манаграфіі “Героіка-эпічная паэзія Беларусі і Літвы канца XVI ст.” (1993), “Станаўленне польскамоўнай паэзіі ў полілінгвістычнай літаратуры Беларусі эпохі Рэнэсансу” (2002), “Літаратура Беларусі позняга Рэнэсансу: жанры, творы, асобы” (2005), “Шматмоўная паэзія Вялікага Княства Літоўскага эпохі Рэнэсансу” (2010), падручнік “Гісторыя беларускай літаратуры: другая палова XVI ст.” (2005) і інш.; адзін з суаўтараў “Гісторыі беларускай літаратуры XI-XIX стагоддзяў”, падрыхтаванай у НАН Беларусі (2006, т. 1. Даўняя літаратура).

дваццацігоддзя творчай дзейнасці драматурга, называецца “Паміж Беларуссю і Польшчай”. “Я жыву адначасова ў дзвюх краінах і як выкладчык, як навукоўца займаюся тым самым – беларусістыкай, – адзначыў драматург у інтэрв’ю Алене Ліопе. – Неяк мы рабілі чытанні беларускай драматургіі ў Любліне, і Ірына Лапо напісала ў праграмцы: «Сяргей Кавалёў жыве паміж Мінскам і Люблінам, можна сказаць у цягніку»” [4, с. 412]

Першая магілёўская частка беларускага перыяду – гэта час, калі будучы драматург – навучэнец сярэдняй школы № 20 г. Магілёва – звярнуўся да літаратурнай творчасці і публічна выйшаў са сваімі пачатковымі творамі да першых сваіх чытачоў і літаратурных крытыкаў. Гэта былі 1978, 1979 гады, калі С. Кавалёў удзельнічаў у конкурсах юных паэтаў і празаікаў, якія арганізаваў Абласны палац піянераў і школьнікаў. У першым конкурсе ён выступіў са сваімі лірычнымі творамі на рускай мове, сярод якіх быў верш “Волк”, у другім – з казкай на рускай мове “Белая незабудка”. Верш “Волк” быў высока ацэнены літаратурнымі крытыкамі конкурсу Аляксеем Пысіным і Аркадзем Кандрусевічам. Памятаю выказванне Аркадзя Кандрусевіча пра тое, што вершы Сяргея Кавалёва сведчаць пра таленавітасць іх аўтара, якому наканавана дарога ў вялікую літаратуру. У гэты перыяд да С. Кавалёва прыйшла першая публічная адзнака яго творчасці: ён атрымаў дыплом пераможцы конкурсу юных паэтаў і празаікаў Магілёўскай вобласці (1978).

Першыя публікацыі твораў С. Кавалёва таксама адбыліся ў Магілёве. Пасля з’яўлення ў газеце “Знамя юности” яго допісу супраць паляванняў на жывёл “Будьте тогда охотниками...” (1980) у “Магілёўскай праўдзе” была надрукавана яго казка “Белая незабудка” ў перакладзе на беларускую мову (1980). У 1980 г. С. Кавалёў паступіў на філфак БДУ і адразу пачаў пісаць па-беларуску. Некаторыя з яго студэнцкіх твораў публікаваліся ў “Магілёўскай праўдзе”: вершы “Гарачае і халоднае”, “Трыялет”, “Птушанё” (1981), “Ён і мы (Янку Купалу)”, “Ён і яна” (1983), “Дзе ты, летуценніца...” (1984).

У дзяцінстве С. Кавалёў здзейсніў свае пачатковыя крокі ў свет вялікай драматургіі і тэатра. У гэты перыяд адбылося яго першае знаёмства як глядача з прафесійным спектаклем, ён прымае ўдзел у дзіцячай драматычнай студыі пры Абласным палацы піянераў і школьнікаў, захапляецца драматургічнымі творамі рускай і замежнай літаратуры⁶³. Калі гаварыць пра

⁶³ У сувязі з гэтым С. Кавалёў успамінае: “<...> Адночы на Новы год замест традыцыйнага ранішніка ў Доме культуры мой бацька ўзяў мне запрашэнне ў драматычны тэатр. Там акрамя елкі, дзеда Мароза і Снягурачкі быў яшчэ і спектакль. Пасля гэтай падзеі я папрасіў, каб бацька мне больш запрашэнні ў Дом культуры не браў. На ўсе астатнія Навагоднія святы я прыходзіў у тэатр.

Магчыма, яшчэ да таго, як я трапіў у тэатр, але хутчэй за ўсё пасля таго, я пачаў чытаць п’есы. Я прыходзіў у бібліятэку і браў Маршака, Шварца, Усцінава, потым – дарослую драматургію – Шэкспіра, Гоцы, Шоу, Прыстлі.

У дзяцінстве я ніколі не марыў быць актёрам, хаця хадзіў у драматычную студыю ў 6 ці 7 класе. Я трапіў у малодшую групу, дзе нам павінны былі даваць азы актёрскага майстэрства. Але старэйшая група ўжо распачала працу над спектаклем “Два клёны” паводле Я. Шварца, бракавала хлопцаў, і мяне ўзялі на ролю Шарыка.

Гэта быў вельмі цікавы час, калі мы рабілі спектакль. Я думаю, што <...> потым гэтыя мінімальныя ўяўленні пра актёрскую прафесію адлюстраваліся ў працы над маімі драматургічнымі тэкстамі” (інтэрв’ю А. Ліопе: [4, с. 408]).

вытокі выхаду будучага драматурга ў прастору вобразнага мастацкага свету, то варта звярнуць увагу на тое, што вялікую ролю ў гэтым плане адыгралі яго бабулі: “яны шмат чаго далі” для яго “фарміравання як асобы”⁶⁴.

Другая магілёўская частка беларускага перыяду звязана ўжо з дзейнасцю С. Кавалёва-драматурга. “Многія мае п’есы пісаліся ў Магілёве, на лецішчы бацькоў («Хімік»): «Чатыры гісторыі Саламеі», «Шлях да Батлеему», «Легенда пра Машэку»”⁶⁵. І яшчэ адна гістарычная даведка, зробленая драматургам: “У 1993 годзе рэжысёр Алег Жугжда, які тады працаваў у Магілёўскім абласным тэатры лялек, прапанаваў мне напісаць п’есу «Піліпка і Ведзьма» паводле беларускай народнай казкі, што я і зрабіў. У 1993 годзе адбылася прэм’ера па гэтым творы ў Мінскім абласным тэатры лялек «Батлейка» ў Маладзечна. [У Магілёўскім абласным тэатры лялек п’еса была пастаўлена ў 1994 г. – А.М.]. Першая ж прэм’ера ў Магілёўскім абласным драматычным тэатры адбылася ў 2000 г. – спектакль «Трышчан ды Іжота». Гэтую п’есу я напісаў у 1993 г. і прапаноўваў у розныя тэатры, у тым ліку і ў Магілёўскі. Але толькі пасля таго, як была здзейснена пастаноўка «Трышчана ды Іжоты» ў 1999 годзе Аляксандрам Гарцуевым у Нацыянальным акадэмічным тэатры імя Янкі Купалы, п’есу пачалі ставіць на іншых беларускіх сцэнах. Тагачасны мастацкі кіраўнік Магілёўскага абласнога драмтэатра Віктар Куржалаў быў на прэм’еры купалаўцаў, спектакль яму спадабаўся, і ён запрасіў Алега Жугжду паставіць «Трышчана ды Іжоту» [Ліст СК].

У Магілёўскім абласным драматычным тэатры ставіліся спектаклі на наступных творах С. Кавалёва: “Трышчан ды Іжота” (2000, рэж. А. Жугжда), “Сёстры Псіхеі” (2002, рэж. А. Жугжда), “Легенда пра Машэку” (2003, рэж. А. Гарцуеў) – для дарослага глядача, а таксама п’еса для дзяцей “Рождественская история” (2009, паводле “Шляху да Батлеему”, рэж. У. Пятровіч). П’есы для дзяцей ставіліся таксама ў Магілёўскім абласным тэатры лялек – “Піліпка і Ведзьма” (1994, рэж. А. Жугжда), “Шлях да Батлеему” (1999, рэж. А. Жугжда), у Магілёўскім абласным тэатры драмы і камедыі імя В. Дуніна-Марцінкевіча ў Бабруйску – “Шлях да Батлеему” (2001, рэж. В. Ласоўскі). Адна з апошніх пастановак твораў С. Кавалёва ў Магілёве – спектакль “Дзівосныя авантуры паноў Кубліцкага ды Заблоцкага”, здзейсненая па п’есе-казцы, створанай ім сумесна з Пятром Васючэнкам (2011, Магілёўскі абласны тэатр лялек, рэж. І. Казакоў).

С. Кавалёў – пастаянны ўдзельнік міжнароднага тэатральнага форуму “М@рт-кантакт” у Магілёве: член журы, госць-драматург; на другім фестывалі (2007) ён працаваў у якасці старшыні журы конкурсу. У сакавіку

⁶⁴“Беларуская мова [у маўленні, у творах. – А.М.] з’явілася ва ўніверсітэце. У дзяцінстве было толькі судакрананне з мовай, з фальклорам праз бабульку па матчынай лініі. Бабуля Марыя вельмі добра спявала, ведала шмат казак, балад, замоў. У ваколіцы яна славілася як шаптуха і знахарка, яе часта выклікалі лячыць малых дзяцей. Другая бабулька, Ганна, была рэлігійна-хрысціянскага кірунку. Пра Ісуса Хрыста і евангельскія падзеі я ўпершыню пачуў ад яе. Мне здаецца, што для майго фарміравання як асобы шмат чаго далі мне менавіта бабулькі” (інтэрв’ю А. Ліопе: [4, с. 410]).

⁶⁵ З ліста С. Кавалёва да аўтара гэтага артыкула. Далей пры цытаванні гэтай крыніцы ў тэксце ў дужках будзе пазначана “Ліст СК”.

2017 г. драматург у чарговы раз прымаў удзел у працы міжнароднага тэатральнага фестывалю ў Магілёве. Дваццаць чацвёртага сакавіка адбылася яго сустрэча са студэнтамі і выкладчыкамі гісторыка-філалагічнага факультэта МДУ імя А.А. Куляшова. Пасля знаёмства з прэзентацыяй творчай дзейнасці драматурга ўдзельнікі імпрэзы мелі магчымасць пазнаёміцца з п'есай “Юдзіф”, якую прачытаў сам аўтар. С. Кавалёў адзначыў, што прысутныя на імпрэзе з'яўляюцца першымі слухачамі гэтай п'есы (раней з ёй пазнаёміліся толькі члены журы конкурсу па стварэнні твораў для драматычнага тэатра “Францыск Скарына і сучаснасць” (2016), дзе яна стала пераможцам у намінацыі “Сцэнічная ідэя”).

Мінскі перыяд звязаны з пачаткам шляху С. Кавалёва ў прастору вялікай літаратуры. Адзін з вытокаў яго ўваходжання ў гэты свет – навучанне на філалагічным факультэце БДУ (1980-1985). У 1988 г. адбылася публікацыя нізкі вершаў “Шыпшына” ў калектыўным зборніку “Лагодны прамень раніцы”; у гэтым жа годзе ў выдавецтве “Юнацтва” выйшаў у свет зборнік казак для сярэдняга школьнага ўзросту “Мэва”.

“П'есы я пачаў пісаць напрыканцы 1980-х гадоў. На той час я быў ужо даволі вядомым літаратурным крытыкам, заканчваў вучобу ў аспірантуры БДУ. Я пачаў пісаць п'есы таму, што мяне не задавальняла тагачасная беларуская драматургія (у першую чаргу дзіцячая). <...> Мне хацелася напісаць больш авантурную казку, каб там было шмат гумару. Так я пачаў пісаць “Драўлянага рыцара”. <...> Ставіць [гэты твор. – А.М.] у тэатрах пачалі пасля таго, як я напісаў яшчэ некалькі п'ес. Але першая прэм'ера адбылася ў 1989 годзе на Беларускім тэлебачанні” (інтэрв'ю А. Ліопе: [4, с. 410]).

“У 1986 годзе ў рэдакцыі “ЛіМа” ў прыватнай гутарцы Уладзімір Ягоўдзік неяк распавёў мне, што бракуе беларускіх п'ес для дзіцячага глядача (ён тады супрацоўнічаў з Брэсцкім тэатрам лялек). А ў 1987 годзе выпускніца філфаку, рэжысёрка дзіцячай студыі ў Глыбокім Ірына Папурэнка паскардзілася, што няма чаго ставіць з дзецьмі, і я дапісаў “Драўлянага рыцара” і аддаў ёй. У Глыбокім, у дзіцячай студыі вясной 1988 года адбылася мая першая [тэатральная. – А.М.] прэм'ера” [Ліст СК].

Як адзначае сам С. Кавалёў, “адлік [яго драматургічнай творчасці. – А.М.] вядзецца з дня першай пастаноўкі па п'есе «Драўляны рыцар» на Беларускім тэлебачанні” (1989) [1].

Да пачатку 1990-х гадоў адносяцца п'есы С. Кавалёва “Звар'яцелы Альберт” (1990), “Трышчан ды Іжота” (1993), якія ўвайшлі ў герменеўтычны праект драматурга.

Беларуска-польскі перыяд творчасці С. Кавалёва вызначаецца здзяйсненнем ім драматургічнага герменеўтычнага праекта, рэалізацыя якога, паводле сведчання драматурга, адбывалася “на працягу дзесяці год” (інтэрв'ю В. Барабаншчыкавай: [4, с. 392]). “Спачатку [п'есы з гэтага праекта. – А.М.] уваходзілі ў адну кнігу, якая называлася «Стомлены д'ябал». Але потым аказалася, што гэтыя восем п'ес лагічна распадаюцца на дзве кнігі: «Стомлены д'ябал», куды ўвайшлі [аднайменная п'еса. – А.М.], «Тарас на

Парнасе», «Легенда пра Машэку», «Звар'яцелы Альберт» <...> і «Навука каханья», якую склалі «Трышчан ды Іжота», «Балада пра Бландою», «Саламея» і «Францішка, альбо Навука каханья». Калі першая кніга атрымалася такой інфернальнай (чалавек, багі, д'яблы), то другая – феміністычнай, бо там вырашаюцца праблемы «навукі каханья», паўстаюць адметныя жаночыя вобразы» (інтэрв'ю В. Барабаншчыкавай: [4, с. 396]).

“У Любліне было не шмат лекцый, і амаль усе свае п'есы, прынамсі, самыя вядомыя, я напісаў там. Другая важная справа – гэта тэатральны досвед” (інтэрв'ю А. Ліопе: [4, с. 396]). Драматург прымае актыўны ўдзел у польска-беларускіх тэатральных кантактах, у прыватнасці, у фестывалі “Тэатральныя канфрантацыі” ў Любліне, на якім у 2009 годзе адбылася прэм'ера спектакля “Вяртанне Галадара” па яго п'есе (Рэспубліканскі тэатр беларускай драматургіі), а таксама ў праекце “Dramat niobesny – czytanie dramatu białoruskiego” ў межах фестывалю “Тэатральныя канфрантацыі”⁶⁶.

У артыкуле Ірыны Лапо “Konfrontacje z tradycją: polska recesja teatru białoruskiego” прадметнае поле рэцэпцыі сучаснай беларускамоўнай драматургіі ў Польшчы разглядаецца найперш з пазіцыі тэатральнага рэцэдэнту: пастановак п'ес Сяргея Кавалёва [4, с. 171-192].

Яшчэ ў 2001 г. С. Кавалёў у размове з Жанай Лашкевіч адносна рэцэпцыі сучаснай нацыянальнай драматургіі адзначыў наступнае: “Сучасную беларускую драматургію па-за межамі дзяржавы ніхто не ведае і ў бліжэйшы час ведаць не будзе. Так, як і мы не ведаем, на жаль, сучаснай літоўскай, украінскай, а нават і рускай драматургіі” [4, с. 379]. У гэтым сэнсе творы С. Кавалёва побач з іншымі п'есамі сучаснай беларускай драматургіі (у першую чаргу рускамоўнай) сталі своеасаблівым прарывам у польскі рэцэпцыйны свет. У 2016 г. ужо канстатуецца іншая сітуацыя ў адносінах да прадметнага поля рэцэпцыі сучаснай беларускамоўнай драматургіі. Так, С. Кавалёў адзначае наступнае: “Апошнім часам у Польшчы назіраецца прыкметны ўзрост цікавасці да беларускай драматургіі і тэатра, асабліва да сучаснага іх стану. <...> Да змены сітуацыі прычыніліся як развіццё беларускай драматургіі, яе выхад за нацыянальныя межы, так і развіццё славістыкі ў Польшчы, з'яўленне новай генерацыі перакладчыкаў (Бэата Сівэк, Малгажата Бухалік, Агнешка-Любаміра Пятроўская, Караліна Невядомская, Якуб Адамовіч, Агнешка Гораль, Тэрэса Гедз, Наталля Русецкая і інш.” [2, с. 312].

У Любліне здзейснена выданне драматургічных твораў С. Кавалёва на польскай мове: п'есы ў рэгіянальных выданнях – “Трышчан ды Іжота” (“Tristan lub Własny na pogrzebie”, 2001), “Вяртанне Галадара” (“Powrót Głodomora”, 2008), “Піліпка і Ведзьма” (“Filipek”, 2010), аўтарскія зборнікі п'ес – “Zmęczony diabeł” (Люблін, 2004), “Крывіцкі апокрыф” (Беласток,

⁶⁶ Канстатуючы такую фестывальную акцыю, Бэата Сівэк адзначае наступнае: “Гэта быў адзін з першых, важных крокаў, скіраваных на ўвядзенне беларускай драматургіі да польскай культурнай прасторы, дэманстрацыя яе мастацкіх і тэматычна-праблемных дасягненняў. Менавіта ўпершыню ў рамках гэтага праекта былі рэпрэзентаваныя ў Польшчы п'есы “Калекцыянэр” Вольгі Гапеевай і “Вяртанне Галадара” Сяргея Кавалёва” [5, с. 8].

2013). “З’яўленне гэтых публікацый сталася вынікам перасялення [С. Кавалёва. – А.М.] у Люблін і непасрэдных кантактаў з польскімі літаратарамі і дзеячамі культуры. Тое самае можна сказаць і пра [яго. – А.М.] аўтарскія зборнікі: “Zmęzony diabeł” <...> і Крывіцкі апокрыф <...>” [3, с. 181].

П’есы С. Кавалёва характарызуюцца як надзвычай шырока прадстаўленыя ў польскай чытацкай, тэатральнай і літаратурна-крытычнай прасторы ў параўнанні з іншымі сучаснымі беларускімі драматургічнымі творами (даследаванні Бэаты Сівэк [4, с. 118-147], Агнешкі Баровец [4, с. 155-157], Наталлі Русецкай [5, с. 162-170], Андрэя Масквіна [4, с. 149-154] і інш.).

Вызначаючы асаблівасці сваёй драматургічнай творчасці, С. Кавалёў канстатуе наступнае: “Гэтыя дваццаць гадоў творчасці можна падзяліць на два перыяды. У 1990-х я займаўся ў асноўным герменеўтычнай драматургіяй, творчымі апрацоўкамі невядомых ці паўзабытых тэкстаў беларускай літаратуры. Рыцарскія раманы, мемуары Саламеі Пільштыновай Русецкай, драматургія Францішкі Уршулі Радзівіл. Я бачыў сваю задачу ў запаўненні вакууму ў беларускай класічнай драматургіі. Бо калі пачаць лічыць, якія творы можна назваць драматургічнай класікай XIX-XX стагоддзяў, хопіць пальцаў адной рукі.

А ў XXI стагоддзі мяне больш цікавяць эксперыментальныя формы – тэрыторыя свабоды ў тэатры. Тое, чаго яшчэ не было. Гэта п’есы «Пацалунак ночы», «Пясчаны замак», «Інтымны дзённік», «Вяртанне Галадара». П’есы пра сучаснасць, філасофскія прыпавесці. Гэты напрамак еўрапеізацыі беларускай драматургіі я хацеў бы развіваць і надалей” [1].

Спіс літаратуры і крыніц:

1. Гісторыя – згубны шлях для беларускай драматургіі. (Пісьменнік Сяргей Кавалёў распавядае пра ўласныя творы, айчынную драматургію і беларускую мову [Інтэрнэт-рэсурс] / Наша Ніва. 05.04.2010. – Рэжым доступу : <http://budzma.by/teatr/historyya-zhubny-shlyakh-dlya-byelaruskay-dramaturhii.html>. – Дата доступу: 15.03.2017.

2. Кавалёў, С. Беларуская драматургія XIX – XX стст. у польскіх перакладах / С.Кавалёў // Беларуская літаратура ў культурнай прасторы сучаснага грамадства: матэрыялы Міжнароднай навук. канф. да 120-годдзя з дня нараджэння Кандрата Крапівы (Мінск, 3-4 сакав. 2016 г.). – Мінск, 2016. – С. 312-316.

3. Кавалёў, С. Сучасная беларуская драматургія ў Польшчы / С.Кавалёў // Roczniki Humanistyczne. – 2016. – Т. 2. – Zesz. 7. – S. 179-199.

4. Паміж Беларуссю і Польшчай: Драматургія Сяргея Кавалёва = Pomiedzy Białorusią a Polską : Dramaturgia Siarhieja Kawaloua: зборнік артыкулаў, уклад., прадм. Л.Грамыка, І.Лапо; пад рэд. А.Ліопа, А.Баровец. – Мінск : Кнігазбор, 2009. – 436 с.

5. Labirynt: Antologia współczesnego dramatu białoruskiego / Wybór, redakcja i noty biograficzne Beaty Siwek. – Radzyń Podlaski. – 2013. – S. 8.